

Kultur- og kirke departementetHøringsnotat 22. oktober 2008**Demokratireformen i Den norske kirke. Forslag om endring i lov 7. juni 1996 nr. 31 om Den norske kirke****1 Innledning**

De sju politiske partiene på Stortinget inngikk 10. april 2008 en avtale om hvordan forholdet mellom staten og Den norske kirke skal reguleres rettslig i framtiden. Avtalen gjelder ut stortingsperioden 2009–2013, og den ligger til grunn for både St.meld. nr. 17 (2007–2008) *Staten og Den norske kirke* og Innst. S. nr. 287 (2007–2008). De omfattende endringene i Grunnloven som avtalen beskriver, hviler på at det skal gjennomføres en demokratireform i Den norske kirke. Hensikten med reformen er at kirkens organer skal få en sterkere demokratisk legitimitet og forankring hos kirkemedlemmene. Avtalepartene viser til at også Den norske kirke har tatt til orde for en slik reform, og reformen skal gjennomføres i samarbeid med Den norske kirke.

Reformen skal videre gjennomføres med utgangspunkt i Bakkevigutvalgets innstilling. Innstillingen inneholder forslag om en rekke tiltak for å styrke demokratiet i Den norske kirke og dermed også oppfylle intensjonene i den politiske avtalen. Forslagene omfatter blant annet utprøving av to alternative framgangsmåter for valg av bispedømmeråd og Kirkemøtet, som innebærer at en del av eller alle leke medlemmer til bispedømmeråd og Kirkemøtet skal velges direkte. Utprøving av disse ordningene krever endring i kirkeloven, og Bakkevigutvalget har fremmet forslag til en lovbestemmelse som kan gi nødvendig rettslig grunnlag for valgforsøkene.

Innstillingen fra Bakkevigutvalget har vært på en omfattende høring, blant annet til samtlige menighetsråd og kirkelige fellesråd i Den norske kirke, med frist for uttalelse 1. september 2008.

For å åpne for forsøk med andre valgordninger til bispedømmeråd og Kirkemøtet legger departementet med dette fram forslag om en ny forsøkshjemmel i kirkeloven. Lovbestemmelsen kan gi rettslig grunnlag for utprøving av de konkrete ordningene som Kirkemøtet i sak 11/08 er invitert til å vedta. Departementet ber om Kirkemøtets uttalelse til lovforslaget, jf. kirkeloven § 24 tredje ledd bokstav a).

2 Bakgrunn

2.1 Demokratiske ordninger i Den norske kirke og tiltak som er gjennomført for å styrke demokratiet i Den norske kirke

Det kirkelige demokratiet er basert på at dåp er vilkår for medlemskap, stemmerett og valgbarhet. Lov 7. juni 1996 nr. 31 om Den norske kirke (kirkeoven) gir noen rammebestemmelser for de kirkelige valgene, og Kirkemøtet er i kirkeoven gitt myndighet til å fastsette nærmere regler for gjennomføringen av valgene til de ulike kirkelige organene.

Kirkemøtet og Kirkerådet har i flere sammenhenger de siste årene understreket at Den norske kirke har et reelt demokrati, men også at det er behov for å styrke demokratiet, blant annet ved å videreutvikle valgordningene. Valgordningene skal ivareta alle kirkens medlemmer og tjene til å utløse større engasjement og deltakelse.

Ved de seneste valgene, fra og med 2001, er det gjennomført forsøk og andre former for tiltak for å øke valgoppslutningen og på andre måter styrke demokratiet i Den norske kirke. Deltakelsen ved de siste menighetsrådsvalgene har vist en viss stigning, men må fortsatt betegnes som lav.

I St.meld. nr. 17 (2007–2008) er de demokratiske ordningene i Den norske kirke nærmere beskrevet, og det er gitt en mer omfattende oversikt over forsøk og tiltak som er gjennomført i tilknytning til de seneste kirkelige valgene for å styrke demokratiet.

2.2 Den politiske avtalen om stat og kirke, St.meld. nr. 17 (2007–2008) og Innst. S. nr. 287 (2007–2008)

Avtalen om stat og kirke mellom de politiske partiene forutsetter at det skal gjennomføres en demokratireform i Den norske kirke. Denne avtalen er i sin helhet tatt inn i St.meld. nr. 17 (2007–2008), og forslagene i meldingen er i tråd med avtalen. Det heter i avtalen punkt 1:

”Avtalepartene er enige om at det igangsettes en prosess hvor partenes felles mål er at utnevning av biskoper og proster overføres fra kirkelig statsråd til kirkelig organ som kirkemøte eller bispedømmeråd.

I samarbeid med Den norske kirke skal det gjennomføres en demokratireform, slik også Kirken har tatt til orde for, slik at kirkens organer får en sterkere demokratisk legitimitet og forankring hos kirkemedlemmene. Reformen gjennomføres med utgangspunkt i Bakkevigutvalgets innstilling. Reformen skal inneholde etablering av reelle valgmuligheter, økt bruk av direktevalg og kirkevalg samtidig med offentlige valg. Det bør gjennomføres forsøk med ulike ordninger som evalueres i samarbeid med kirkens organer, før Stortinget vedtar endelig ordning for valg til Kirkemøtet og Bispedømmeråd. Det legges til grunn at en tilfredsstillende demokratireform ut fra ovennevnte forhold, er gjennomført i Den norske kirke i løpet av 2011.”

En samlet kirke-, forsknings- og utdanningskomite uttaler i Innst. S. nr. 287 (2007–2008) blant annet følgende (på s. 14):

”Den norske kirke skal videreføres som en folkekirke som rommer en bredde av ulike teologiske oppfatninger og ulike grader av religiøst engasjement. Det er viktig at blant annet denne bredden gjenspeiles i det beslutningsgrunnlag som ligger til grunn ved utnevning av biskoper og proster.

Komiteen er derfor fornøyd med at det skal gjennomføres en demokratireform, slik også Den norske kirke har tatt til orde for, slik at kirkens organer får en sterkere demokratisk legitimitet og forankring hos kirkemedlemmene. Det skal etableres reelle valgmuligheter, økt bruk av direktevalg og kirkevalg samtidig med offentlige valg.”

Komiteen viser videre til at en slik demokratireform etter avtalen skal gjennomføres med utgangspunkt i Bakkevigutvalgets innstilling, at Bakkevigutvalget leverte sin innstilling 13. mai 2008, og at innstillingen vil bli sendt på høring.

Det er dermed stilt opp noen tydelige innholdsmessige krav til demokratireformen i Den norske kirke:

- Det skal etableres reelle valgmuligheter.
- Reformen skal innebære økt bruk av direktevalg.
- Kirkevalg skal gjennomføres samtidig med offentlige valg.
- Det bør gjennomføres forsøk med ulike ordninger, som evalueres i samarbeid med kirkens organer.
- Reformen skal gjennomføres med utgangspunkt i Bakkevigutvalgets innstilling.

2.3 Hovedforslagene i Bakkevigutvalgets innstilling

I samråd med Kirkerådet oppnevnte departementet 13. februar 2008 en arbeidsgruppe med prost Trond Bakkevig som leder. Arbeidsgruppen fikk i oppdrag å vurdere tiltak for å styrke demokratiet i Den norske kirke. Innstillingen *Styrket demokrati i Den norske kirke* ble avgitt 13. mai 2008 og inneholder en rekke forslag til tiltak. Mens arbeidsgruppen fortsatt var i arbeid ble avtalen mellom de politiske partiene på Stortinget inngått. Arbeidsgruppens leder hadde da gjort gruppens foreløpige konklusjoner kjent for stortingskomiteen og den politiske ledelsen i departementet.

Bakkevigutvalget har blant annet foreslått at det skal utprøves to alternative modeller for valg til bispedømmeråd og Kirkemøtet i 2009 og 2011, dvs. med to års mellomrom. Både det felles valget til bispedømmeråd og Kirkemøtet og valget av menighetsråd foreslås lagt samtidig med stortingsvalget i 2009 og kommune- og fylkestingsvalgene i 2011. Den ene modellen innebærer direkte valg av alle leke medlemmer i bispedømmeråd og Kirkemøtet, mens den andre inneholder en kombinasjon av direkte og indirekte valg. Begge modellene medfører altså økt bruk av direkte valg, der alle stemmeberettigete medlemmer i bispedømmet kan avgi stemme. Det er videre foreslått å øke antallet leke medlemmer i bispedømmerådene og på Kirkemøtet. Arbeidsgruppen mener dette vil styrke den demokratiske legitimiteten i Kirkemøtet. For å sikre velgerne reelle valgmuligheter foreslås det at valgene gjennomføres som preferansevalg, dvs. at velgerne gis anledning til å rangere kandidatene. I tillegg er det foreslått ulike tiltak for å forbedre presentasjonen av kandidatene og for å gi stemmeberettigete i kirken anledning til å fremme egne kandidater. De økonomiske konsekvensene av forslagene er av arbeidsgruppen anslått til minst 82 mill. kroner.

Bakkevigutvalget har, i tråd med dagens myndighetsfordeling, lagt opp til at Kirkemøtet får hovedansvaret for gjennomføringen av reformen, blant annet å vedta nærmere regler for forsøkene med alternative valgordninger.

Arbeidsgruppen har vurdert det som mest tjenlig at kirkeloven får en ny bestemmelse om valgordningsforsøk, som er konkret utformet for å gi hjemmel til å prøve ut de foreslåtte ordningene ved de kirkelige valgene i 2009 (og 2011). Det er dermed nær sammenheng mellom forslaget om endring i kirkeloven og utformingen av forsøkene med alternative valgordninger. Etter arbeidsgruppens oppfatning kan en på bakgrunn av erfaringene som høstes gjennom valgforsøkene og evalueringen av dem, på et senere tidspunkt ta stilling til hvordan valgordningene nærmere skal regelfestes, i kirkeloven og i underliggende regelverk vedtatt av Kirkemøtet.

Innstillingen inneholder følgende forslag til ny bestemmelse i kirkeloven, som skal gi rettslig grunnlag for at Kirkemøtet kan vedta regler om de foreslåtte forsøksordningene:

”Kirkemøtet kan fastsette forsøk som innebærer at Kirkemøtet og bispedømmerådene skal velges og sammensettes på en annen måte enn det som følger av §§ 23 og 24. Slike forsøk skal godkjennes av departementet.”

Arbeidsgruppen peker på at en slik bestemmelse kan plasseres som et nytt siste ledd i kirkeloven § 24 om Kirkemøtets myndighet.

2.4 Hovedfunn i høringen

Bakkevigutvalgets innstilling ble 30. mai 2008 sendt på høring til vel 1600 instanser, blant andre samtlige menighetsråd og kirkelige fellesråd i Den norske kirke. Fristen for å avgi uttalelse ble satt til 1. september 2008. Departementets oppsummering av høringen er oversendt Kirkemøtet og inngår i grunnlaget for Kirkemøtets vedtak om særskilte regler for de kirkelige valgene i 2009. Med den fordelingen av ansvar og myndighet i demokratireformen mellom kirkelige organer og statlige organer som Bakkevigutvalgets innstilling har lagt opp til, vil innspillene fra høringsrunden i første rekke være relevant for Kirkemøtets behandling av regler for valgforsøkene og den øvrige forberedelsen og praktiske gjennomføringen av reformen.

Innen 29. september var det kommet inn 371 uttalelser. Det er laget en egen sammenfatning av høringsmaterialet, som er oversendt Kirkemøtet parallelt med dette høringsnotatet.

Av de lokale høringsinstansene som har avgitt uttalelse, er det ca. 55 % som støtter eller i hovedsak støtter forslagene i innstillingen. Ca. 15 % sier nei til arbeidsgruppens forslag, særlig gjelder det bruk av direkte valg eller at valget skal avholdes samtidig med offentlige valg. Ca. 30 % svarer såpass vagt at det er vanskelig å rubrisere dem i ja- eller nei-kategorier. Blant de sentrale og regionale organene og organisasjonene er det 55 % som støtter hovedforslagene, mens 7 % sier nei eller er skeptiske. 15 % faller i usikkerhetskategorien, og 20 % har ikke svart.

Svært få høringsinstanser uttaler seg direkte om myndighetsfordelingen mellom kirkelige og statlige organer som innstillingen har lagt til grunn, eller om

innstillingens konkrete forslag til ny bestemmelse i kirkeloven. En må likevel kunne gå ut fra at tilslutning til hovedforslagene, eller mer generell tilslutning til innstillingen, også er uttrykk for støtte til den rettslige reguleringen av valgforsøkene som innstillingen foreslår. Det er i alle fall grunnlag for å slå fast det motsatte, nemlig at høringsinstansene ikke har mange eller vesentlige innvendinger mot innstillingens forslag til rettslig regulering av demokratireformen.

Noen høringsinstanser finner det prinsipielt problematisk at staten stiller krav til demokratiske reformer i et trossamfunn. Dette gjelder for eksempel Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn og Human-Etisk Forbund, som begge mener det er menneskerettslig utfordrende at statlige myndigheter stiller konkrete krav til utformingen av demokratiske ordninger i et trossamfunn som betingelse for å oppnå større selvstendighet overfor staten. Enkelte høringsinstanser er av den oppfatning av Den norske kirke selv burde ha full frihet til å utforme sine egne valgordninger.

2.5 Kirkemøtets behandling av valgreglene og Kirkemøtets uttalelse til lovforslaget

Framdriftsplanen for demokratireformen er stram og krevende. Det er lagt opp til en arbeidsdeling mellom kirkelige organer og statlige organer som også er praktisk utfordrende. Den konkrete utformingen av valgreglene og den praktiske tilretteleggingen av reformen henger tett sammen med spørsmål om lovregulering og finansiering av reformen.

Av hensyn til framdriften i reformen er det nødvendig at Kirkemøtet 2008 vedtar særskilte regler for de kirkelige valgene i 2009, uten at det rettslige og finansielle grunnlaget formelt er på plass. Samtidig skal Kirkemøtet 2008 uttale seg om forslaget til forsøkshjemmel i kirkeloven. På den ene siden må Kirkemøtets vedtak om valgregler dermed fattes under forutsetning av at nødvendig lovhjemmel blir vedtatt. På den andre siden vil Kirkemøtets uttalelse til forslaget om lovendring måtte ses i sammenheng med vedtaket om valgregler.

3 Valgordningsforsøk og behovet for en ny forsøkshjemmel

3.1 Gjeldende rett

Kirkeloven inneholder både generelle bestemmelser om stemmerett og valgbarhet ved kirkelige valg, jf. særlig kirkeloven §§ 4 og 6, og særskilte regler om sammensetning av og valg til de enkelte kirkelige organene. Kirkemøtet er i loven gitt myndighet til å gi nærmere regler om valg til menighetsråd i § 6 første ledd, kirkelig fellesråd i § 12 fjerde ledd, bispedømmeråd i § 23 andre ledd (og dermed Kirkemøtet, jf. § 24 første ledd) og Kirkerådet i § 25 fjerde ledd. Kirkemøtet har fastsatt utfyllende regler for alle disse valgene.

Kirkeloven har i dag noen bestemmelser som åpner for bestemte typer valgforsøk. Det pågår også ulike forsøk der valg til kirkelige organer på lokalplanet gjennomføres på en annen måte enn det som følger av kirkeloven og det underliggende regelverket som Kirkemøtet har vedtatt. Kirkeloven § 24 sjuende

ledd åpner for at Kirkemøtet kan "godkjenne forsøk med stemmerettsalder ned til 15 år, valgperiode på to år og direkte valg til kirkelig fellestråd og bispedømmerråd". Kirkemøtet fastsetter nærmere vilkår for slike forsøk. Det er gjennomført forsøk med senket stemmerettsalder og forsøk med valg på halvparten av menighetsrådet hvert annet år (valgperiode på to år ved starten og avslutningen av forsøket). Det har også vært gjennomført "forsøk" i tilknytning til valg som ikke krever dispensasjon fra kirkelovens regler, for eksempel utsendelse av valgkort og menighetsrådsvalg samtidig med stortingsvalg. Foreløpig er det ikke igangsatt forsøk med direkte valg av kirkelig fellestråd eller bispedømmerråd.

Kirkeloven § 5 fjerde ledd gir departementet hjemmel til å godkjenne forsøk som avviker fra lovens bestemmelser om organiseringen av soknets organer, oppgavefordelingen mellom disse og deres sammensetning. Formålet med slike forsøk skal være å fremme hensiktsmessige organisasjonsformer og en hensiktsmessig oppgavefordeling mellom soknene. Denne hjemmelen skal dermed i første rekke bidra til å utvikle funksjonelle og effektive organisasjons- og driftsformer selv om den mer indirekte kan gi – og har gitt – grunnlag for forsøk i forbindelse med valg til lokale kirkelige organer. For eksempel pågår det en rekke forsøk med ett menighetsråd for to eller flere sokn, og forsøkene har da også omfattet framgangsmåten ved valg til et slikt fellestråd. Paragraf 5 fjerde ledd er avgrenset til å gjelde forsøk som gjelder *soknets* organer.

Noen andre bestemmelser i kirkeloven kan også gi hjemmel for at valg til en kirkelig instans skjer etter særskilte prosedyrer, men disse har svært begrenset rekkevidde.

3.2 De særskilte reglene for valgene i 2009. Forsøk med direkte valg til og annen sammensetning av bispedømmerråd og Kirkemøtet

Forsøksordningene som Bakkevigutvalget har foreslått, og som Kirkemøtet er invitert til å vedta, krever først og fremst endringer i reglene om kirkelige valg som Kirkemøtet har fastsatt.

Departementet legger dermed til grunn at Kirkemøtet langt på vei allerede har rettslig grunnlag til å fastsette de særskilte reglene for de kirkelige valgene i 2009, slik de framgår av saksdokumentene i KM sak 11/08. De sentrale hjemlene er kirkeloven § 6 første ledd om valg til menighetsråd, § 23 andre ledd om valg til bispedømmerråd (og Kirkemøtet) og § 24 sjuende ledd. Den sistnevnte bestemmelsen gir hjemmel for forsøk med stemmerettsalder på 15 år og valgperiode på to år.

Enkelte av elementene i forsøksordningene vil imidlertid kreve endringer i kirkeloven. Etter departementets vurdering gir ikke bestemmelsen i kirkeloven § 24 sjuende ledd om forsøk med "direkte valg til bispedømmerråd" tilstrekkelig rettslig grunnlag for de konkrete forsøkene med to alternative ordninger for valg til bispedømmerråd og Kirkemøtet, som nå ønskes utprøvd. Det er behov for en ny hjemmel fordi forsøkene også innebærer endret sammensetning av bispedømmerrådene og Kirkemøtet.

I tråd med vurderingene og forslaget i Bakkevigutvalgets innstilling mener departementet at det vil være mest hensiktsmessig å legge fram forslag om en særlig hjemmel som gir Kirkemøtet adgang til å fravike de relevante reglene i

kirkeloven. Sammensetningen av bispedømmerådet framgår av kirkeloven § 23 første ledd, og sammensetningen av Kirkemøtet følger av § 24 første ledd.

Når Kirkemøtet får ansvar for å vedta nærmere regler om valgordningsforsøk, er dette i tråd med dagens ordning og myndighetsfordelingen mellom Stortinget og Kirkemøtet på dette feltet. Departementet vurderer det ikke som aktuelt at Stortinget skulle gå vesentlige lengre i å regulere framgangsmåten ved valg i Den norske kirke enn det som følger av dagens lovgivning.

Enkelte høringsinstanser problematiserer at staten gjennom den politiske avtalen om stat og kirke har stilt krav om og til en demokratireform i Den norske kirke. Departementet kan for sin del ikke se at innretningen av demokratireformen eller den foreslåtte rettslige reguleringen av demokratireformen i kirkeloven skulle stå i et problematisk forhold til Norges menneskerettslige forpliktelser. Som nevnt ovenfor, er det departementets oppfatning at oppfølgingen av den politiske avtalen og forslaget til rettslig regulering er i tråd med dagens myndighetsfordeling i statskirkeordningen. For det andre er det viktig å framheve, slik den politiske avtalen også selv gjør, at demokratireformen bygger på klare kirkelige initiativ og ønsker, og at den gjennomføres i nært samarbeid med kirkelige organer.

Departementet er videre enig med Bakkevigutvalget i at lovbestemmelsen bør fastslå at forsøkene skal godkjennes av departementet. Kirkemøtet har generelt ikke adgang til å fatte vedtak som direkte pålegger stat og kommune økte økonomiske forpliktelser. Først og fremst av hensyn til de økonomiske og administrative konsekvensene av Kirkemøtets vedtak om valgeregler, bør lovbestemmelsen gjøre Kirkemøtets vedtak betinget av godkjennelse i departementet.

Departementet finner grunn til å peke på at en i og for seg kunne vurdert å ta inn en mer generell hjemmel for valgforsøk. Poenget i denne omgangen er likevel å møte et konkret behov, som er tegnet ut i Bakkevigutvalgets innstilling, og som vil regelfestes gjennom Kirkemøtets vedtak om valgordninger. Endringene i kirkeloven i denne runden får dermed et teknisk preg. På et senere tidspunkt, når forsøkene i 2009 og 2011 er gjennomført og evaluert, kan en komme tilbake til spørsmålet om hvordan de rettslige rammene for de kirkelige valgene skal fastlegges med et mer langsiktig siktemål.

Et særlig spørsmål angår forholdet mellom reglene for de kirkelige valgene i 2009 og valgperioden til de sittende kirkelige møtene og rådene. Forslaget til valgeregler som Kirkemøtet er invitert til å vedta, innebærer en forkorting av valgperioden for de sittende menighetsrådene – og dermed de kirkelige fellestrådene – bispedømmerådene og Kirkemøtet. Det er lagt opp til at de nye menighetsrådene som velges i september 2009, skal tre i funksjon 1. oktober 2009, mens de sittende menighetsrådenes valgperiode etter gjeldende regler først utløper 31. desember 2009. De nyvalgte kirkelige fellestrådene skal tre i funksjon 1. november 2009, mens valgperioden for de sittende rådene i utgangspunktet utløper 31. desember 2009. På samme måte skal de nyvalgte bispedømmerådene tre i funksjon 1. januar 2010, mens de sittende rådenes funksjonsperiode etter dagens regler først utløper 14. juni 2010.

Departementet legger til grunn at det ikke er rettslige hinder for at de sittende funksjonsperiodene forkortes i forbindelse med gjennomføringen av

forsøksordningene. Kirkemøtet vil ha myndighet til å fastsette bestemmelser om dette i forskrift, og departementet legger til grunn at det ikke er rettslig nødvendig å ta eksplisitt stilling til dette spørsmålet i formell lov.

4 Økonomiske og administrative konsekvenser

Forslaget til ny bestemmelse i kirkeloven vil strengt tatt ikke i seg selv medføre økonomiske eller administrative konsekvenser av vesentlig betydning. Den vil imidlertid gi hjemmel for vedtak i Kirkemøtet som, forutsatt godkjenning av departementet, får betydelige økonomiske og administrative konsekvenser.

I St.prp. nr. 1 (2008-2009) er det foreslått en bevilgning til Kirkerådets og bispedømmerådernes første forberedelser av reformen. I forbindelse med lovproposisjonen vil økonomiske og administrative konsekvenser bli gjennomgått nærmere. Da vil også Kirkemøtets vedtak om valgeregler foreligge.

5 Særskilte merknader til bestemmelsen

Til § 24 nytt åttende ledd

Bispedømmerådets sammensetning følger av kirkeloven § 23 første ledd, og denne bestemmelsen legger også noen rammer for hvordan valget av bispedømmeråd skal skje. Det framgår av § 24 første ledd første punktum hvem som utgjør Kirkemøtet.

Forslaget til nytt åttende ledd gir Kirkemøtet myndighet til å fastsette forsøk som innebærer at bispedømmerådene og Kirkemøtet får en annen sammensetning og velges på en annen måte enn det som i dag følger av kirkeloven §§ 23 og 24. Dette vil blant annet åpne for at antallet medlemmer i bispedømmerådet og i Kirkemøtet kan utvides. Bestemmelsen vil også gi hjemmel for at disse organene velges direkte av alle stemmeberettigede medlemmer av Den norske kirke i bispedømmet, jf. også § 24 sjuende ledd, eller at valget skjer som en kombinasjon av direkte og indirekte valg.

Forslaget innebærer videre at slike forsøk skal godkjennes av departementet. Denne typen forsøk vil kunne ha vesentlige økonomiske og administrative konsekvenser, og forsøkene bør dermed godkjennes av departementet før de iverksettes.

Forslag til lov om endring i lov 7. juni 1996 nr. 31 om Den norske kirke

I.

§ 24 nytt åttende ledd skal lyde:

Kirkemøtet kan fastsette forsøk som innebærer at Kirkemøtet og bispedømmerådene skal velges og sammensettes på en annen måte enn det som følger av §§ 23 og 24. Slike forsøk skal godkjennes av departementet.

II.

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer.